

עשרים שנה למות אשר ברש (אדר תרמ"ט - י"א סיוון תשי"ב)

הדעת הנתונה
וטעימה ראשונה

מאת חיים באר

אהבת הנדחים ונשכחיה-לב היא עכשיו ממזגו של הקורא העברי. כמה מושכת לב היא לנו דמוי-מו של דוד פוגל הנשכח וכמה רבים הם הנדרשים אל שיריו. לן פגיס מספר כי כל אימת שי היה מתגלה באחת החנויות טופס פשן של "לפני השער האפל" היה נחטף מיד וכי אותו ספר דק ור שחור זכה אפילו למעין מהירות פרטיות והועתק פעמים אחדות בכתב-יד.

לא רק אחרי משורר דק וי מכסיף זה נמשך לבו של הקורא העברי. אריה גיאורגו-לנגר בעל "מעט צרי", יעקב לרנר בעל "פיח פיח", ברל פומרניץ, נוח שטרן - הם רק אחדים מאלה שזכו בתוקף מזג זה לגילוי מחור דש - שיריהם נכללו באנתולוגיות לשירה, הם נלמדים באוניברסיטאות ואזורים זכו אף למהירות חדשות של יצירתם. החוג לספרות עברית באוניברסיטת תל-אביב, כך סיפרו לי באחרונה, מכין ועומד להוציא לאור "ילקוט נשכחים". אסיסטנטים טרחנים ור מצויני-סבר שקועים באבק כרכי "התקופה", "הצפירה", "השלוח", "גליונות" וה"פועל הצעיר" בחיי פושים בלתי-נלאים אחרי משוררים נעלמים נוספים.

חיפוש זה ממטמונים והפיכת הירארכיית הספרות על פיה וקביעת הירארכיה חדשה יש בה

הן משום מרד בסמכות הדור הקודם והן משום אופנה ספרותית חולפת - ושניהם אינם מענייני. אולם בעוד הדעת נתונה לנשכחיים, המובלים בשמחה רבה על ידי שושביניהם אל פני-הספרות, הולכים ונשכחים יוצרים אחרים, אבק מצטבר על ספריהם, והדור, כפי שכותבת לאה גולדברג המרידה והמפוכחת, רוצה היום אותך לקבור ולהנחילך לדורות אחרים. שמו של אשר ברש אינו נסתר משום קורא עברי. ספריו בהישג יד ממש, ממתינים על מדפי חנויות-הספרים. אולם כדרכנו עתה אין איש שם לב אליו, כראוי לו.

הפגישה עם "תמונות מבית מבי" של השיכר", היא פגישה מהממת עם אפיקה עברית - מן הנדירות בספרותנו בצחותה ובכוח החיות אשר בה.

בראש ורא ונה הלשון. המצוריינת שבמשונות הפרוזה העברית. לשון של אדם מבוגר. מיושבת, מתונה, בעלת הטעמה נכונה של המילים העיקריות אך בלי הדגשה ובלי העוויה של פקחות מדעת. הייתי מעז לומר לשון של רבי-עורך, אשר קרא את הספרים כולם אך אינו סוגד לארזי-הספרים העברי הגדול. לא תמצא בלשונו לא שברי פסוקים ולא רמזות לא למקרא ולא לספרות חכמים; והאור שפוך עליה ב-

אשר ברש (מימין) עם גרשון שופמן (משמאל)

מידה שונה. ומיד אחרית, ועוד יותר מהממת ממנה - הראייה, "אדם מסתכל יסודי הוא" כדבריו של יעקב רבינוביץ. עינו החומדת, חרשיו הבריאים והערים והזכרון - אשר ידע לכנוס ולשמור את המון הדברים שראו עיניו. "הוא רואה הרבה" כותב יעקב פיכמן, "לא ראייה מתוך סקרנות, כי אם מתוך תהייה על כל מראה, על כל חפץ"; הוא רעב לעולם, לחיים ולאדם. הנה שורה אחת מתוך "תמונות מבית-מבשל השיכר" - ועולם שלם אצור בה: "הנער (שלום) היה משקה את העניים שיכר ומלוח במבט חיבה את גרנתם המתנוטעת בשעת שת"י". הוא רואה הרבה וזוכר הרבה - אולם חוש-מידה חכם ומדויק מאוד מדריך אותו ואינו זונח אותו לעולם בהעלותו את המראות על הכתב. רחישת החיים היא קפדנית ונאמנה אולם אינה מעייפת ואין בה אפילו שררה אחת שלא במקומה. הרבי-עור רך שידע לקבוע מידה נכונה ללישוננו עומד כאן לימינו להרחיקו מן הצעקני והראוותני.

"העין שבויתת המראות וכובשי תם", כותב אברהם קריב, "בראה לה גיב שפתיים כצלמה וכדמור תה". בלשון הכרוניקה המתונה והמעשית ובראייה המשמרת והמחיה שולט אשר ברש באדם ובנוף. הוא מהלך ארוכות בתחומי הצר של בית-מבשל השיכר - עולם רחוק ומסוגר, עולם של קיום יהודי מוצק ורופף כאחד ופוחת אותו בפנינו, מהפך את המקום האגדי, כדבריו י. רבינוביץ, לכמעט מציאות, בניגוד לבן-מור לדתו של ברש, לעגנון, המהפך את המציאות של מושבות היהודים בגאליציה לאגדה. יש בדרך-הסידור שלו מקצבה של הליכה איטית, הליכת טיול של אדם הנותן עין טובה בסובב אותו. לברש יש זמן. הוא משהה את דעתו על אנשים ועל מקומות. למי מן הסופרים היתה הסבלנות לתאר לבית אורכם של עמודים אחדים בית דירה ולא לשעמם. הוא מצליח בראייה של אפיקן לגלות את ההארמוניה בתוך שאון ההמולה, ליצור אפוס יהודי קטן. הנה, כך פותח אשר ברש את "תמונות מבית-מבשל השיכר":

"אקדיב את סיפורה של מרת אבריאם, מרת חנה אבריאם, חרש כרת בית-מבשל השיכר בעיירה ל. זה עשרות שנים. מכאן שהיא כבר אשה באה בימיה. את כל רוחב נשמתה וחין אופיה לא נרש את מתוך הכיפור הזה, אבל הוא יראנו את הקרקע והאוויר בהם התחילו לצמות הדברים. השאר יבוא דבר דבר על מקומו."

פרקי בית-מבשל השיכר, המתחברים זה לזה התחברות אורגאנית שאין בלתה, נקראים כפרוזה ריאליסטית, אמנם פרוזה חכמה וצרופה עד מאוד, נקיייה הן מועם וקובלנה והן מסטיליואציה, אך ככלות הכל אין כאן, למראית עין, אלא פני השטח בלבד, עגינה בוטחת בצד הממשי-מציאותי גרידא. קורא עברי האמון על ספרות הנוטלת על עצמה שליחות, הנלחמת בקיים ומבקשת לשנותו וי אינה מסתפקת בתיאורו, או על ספרות המפליגה אל הצד החבוי מן העין, אל המיסטי והבלתי-צפוי - אינו הולך שכי אחרי אשר ברש המאוזן, הנוטה אל הנורמאלי, אל ברש המהלך, כפי שכותבים רבים ממבקרו, באותו שביל זהב, תמיד באמצע, אמנם אינו שובר ראשו על הטרשים אבל גם חסר את הסיכוי להשיג את "אותו משהו".

אולם באותם מקומות בהם מצליח אשר ברש להשתחרר מידה המכבידה של המציאות, לעקור עצמו מן השטח ולהמריא אל חיים הבנויים על אשר מעבר לחיים, למשל אותה הפלגה סהרורית של הנער שלום בוותר השלג ביום מות אמו, באותם מקומות מתגלה אמן רבי-כוח שנדירים כמותו בספרות העברית.

אשר ברש הוא טובה השמורה לקורא העברי, ממתינה לתורה ועדיין לא אמרתי מלה על "לפני שער השמים".